

AXESS

VETENSKAP BILDNING TRADITION

Olika färg på utsidan

Patrik Lindenfors

RECENSION · 2020 · □□ 6

YTLIG SKILLNAD.

Varför bry sig om en bok av Charles Murray?

För er som inte känner till Murray så är han statsvetare och främst (ö)känd för sin bok *The Bell Curve*, skriven 1994 tillsammans med psykologen Richard Herrnstein. I boken gjorde de flera för tiden kontroversiella påståenden, som att IQ är ärftligt och har avgörande inflytande på människors framgång. Men det var framförallt IQ-jämförelserna mellan ”raser” som gjorde att boken fick hård kritik. Dock inte värre än att boken blev seriöst bemött och fick pryda omslaget på *Time*.

Nu när Murray återvänder till ämnet i boken *Human Diversity. The Biology of Gender, Race, and Class*, är det frestande att helt enkelt ignorera den. Varför ge rasism mer uppmärksamhet än nödvändigt? Det går dock inte att avfärda Murray riktigt så enkelt. Dels refererar han i stora delar till gedigen forskning. Dessutom får hans böcker uppmärksamhet vad jag än gör – Murrays böcker är storsäljare i USA och är något stort där diskuteras det snart även i Sverige.

Slutligen fick Murray nyligen ökad medietäckning då han blev stoppad av aktivister från att hålla en föreläsning på Middlebury College i USA. I tumultet som följde blev Murray attackerad och professorn som bjudit in honom skadad. Murray blev genom detta en symbol för amerikanska yttrandefrihetsförespråkare och inbjuden till en populär podd (*Making Sense* avsnitt #73).

Murrays bok kommer på grund av alla dessa omständigheter att få stor spridning, så det är lika bra att skärskåda den ordentligt. Dessutom ska jag inte sticka under stol med att ämnet intresserar mig. Leder verkligen genetisk och psykologisk forskning till de slutsatser Murray påstår?

Human Diversity öppnar med att gå igenom psykologiska skillnader mellan kvinnor och män. För den som är inläst på den här litteraturen är det en bekant genomgång. Vi har på senare år fått allt tydligare kunskap om vad som skiljer könen åt, samt varför och vad det har för effekter.

Väldigt kort sammanfattat så finns det många statistiskt mätbara skillnader mellan män och kvinnor som verkar medfödda. Dessa skillnader är dock väldigt små – överlappandet mellan könen är enormt. De här resultaten kan man skruva enligt egen preferens. Man kan trycka på att även små skillnader kan ha stora effekter, eller så kan man poängtera att ett så stort överlapp gör allt tal om två distinkta kategorier människor meningslöst.

Läser man en bok som Cordelia Fines *Testosterone Rex*, kan man lätt få för sig att forskningen motbevisat allt tal om medfödda könsskillnader. Läser man Murrays bok, kan man istället få för sig att alla könsskillnader vi ser i samhället är medfödda. Båda böckerna refererar i stora delar till samma, eller i alla fall samma *sorts* forskning. Men båda driver sin tes så hårt att de helt tappar bort komplexiteten i frågan, ett sätt att presentera fakta som gör att båda böckerna gränsar till desinformation.

Men om läget vad gäller könsskillnader är infekterat, är det en mild västanfläkt i förhållande till läget vad gäller skillnader mellan folkgrupper. Tyvärr väljer Murray att framhärda i sitt användande av begreppet ”ras”. Detta trots att han inkluderar ett avsnitt om terminologi, där han påpekar att begreppet ”folkgrupper” är en bättre beskrivning av verkligheten. Jag kommer tillbaka till det problemet om en stund.

Först är det dock viktigt att konstatera att forskningen på den genetiska bakgrunden till mänskliga egenskaper för närvarande går igenom en revolution. Dels har allt större och bättre tvilling- och adoptionsstudier gett allt stabilare statistiskt underlag för att kunna bena ut i vilken grad skillnader mellan människor är genetiska och i vilken grad de beror på miljön. Dels har den metod som kallas *Genome Wide Association Studies* (GWAS) gett mer detaljerad inblick i vilka gener som är inblandade när det handlar om olika egenskaper. Det här gör att vi snabbt verkar närma oss en tid när vi med någorlunda träffsäkerhet kan förutspå mänskliga personlighetsegenskaper utifrån genetisk information.

Är det bra eller dåligt? Det beror förstås på vad man gör med kunskapen. Men det leder vidare till en större fråga – finns det kunskap som är dålig *i sig själv*? Jag undrar om inte de kognitiva skillnader mellan folkgrupper som Murray letar efter har potential att hamna i den kategorin, som verkligt destruktiv kunskap. Finns det något gott som kan komma ur att identifiera medfödda skillnader mellan ”raser” i IQ? Eftersom väldigt få forskare av sådana skäl är villiga att undersöka frågan finns det nästan ingen särskilt högkvalitativ forskning för Murray att referera till (eller för den som vill hävda att det inte finns några skillnader). Så han får gå en omväg.

Det första är att etablera att det överhuvudtaget finns väsentliga medfödda skillnader mellan grupper av människor. Det är därför boken öppnar med en diskussion av kön, eftersom det finns väletablerad kunskap av det slaget på det området. Nästa steg är att etablera att det finns medfödda skillnader även mellan populationer av människor.

MJÖLKDRICKANDE: SYMBOL FÖR EXCEPTIONALISM (I SOMLIGAS ÖGON).

Att vi föds olika och att det har med vårt genetiska ursprung att göra kan var och en som har ögon se. Det finns folkgrupper som är ljusa, andra som är mörka, vissa är längre, andra är kortare, ögonform skiljer sig, håret är olika, och så vidare. Människan uppvisar diversitet, helt enkelt. I den antirasistiska diskursen påstås ibland att sådana skillnader bara är ”skin deep” – att skillnaden mellan människogrupper är som skillnaden mellan vita och bruna ägg – vi har olika färg på utsidan men är identiska på insidan. Det är nonsens.

Ett exempel på en inre skillnad som plockats upp av vissa högerextremister är att människor med genetiskt ursprung i nordvästra Europa har en högre grad av laktostolerans i populationen – många kan dricka mjölk även som vuxna. Därför har vissa försökt göra mjölkdrickande till en symbol för vit exceptionalism (jo, faktiskt). Samma egenskap finns dock även hos människor med genetiskt ursprung i Nildalen. Andra skillnader mellan folkgrupper handlar om sådant som att bryta ner alkohol, eller den relativa förekomsten av olika nedärvda sjukdomar. Visst skiljer vi oss åt även på insidan.

Sedan tar Murray ett till steg och granskar IQ-forskningen. Nutida forskning på IQ visar flera saker. Dels är det tydligt att i populationer i väst så har IQ hög heritabilitet – en betydande del av förklaringen till att människor har olika intelligens är genetisk. Dels har IQ visat sig vara den variabel som har högst statistisk förklaringsgrad av alla undersökta variabler vad gäller hur det går i skolan och hur man klarar sig i arbetslivet.

Dessa mönster vad gäller IQ har Murray använt i en tidigare bok (*Coming Apart*) för att argumentera för att vita amerikaner håller på att slitas isär utifrån kognitiva skillnader till en ny överklass med god utbildning och en ny underklass utan utbildning alls. Under 1960- och 70-talen, menar Murray, blev yrken som krävde goda kognitiva färdigheter vanligare än tidigare. Människor som inte kunde klara den konkurrensen fick nöja sig med sämre betalda lågkvalificerade jobb. Eftersom IQ har hög heritabilitet sker sållningen på medfödda egenskaper. Det här gör att klasstrukturen blir långt stabilare än tidigare. I framtiden, menar Murray, kommer klass mer att handla om medfödda egenskaper, inte materiellt arv.

Den här tankefiguren överför Murray sedan till ”ras”. För visst finns väl uppmätta skillnader i IQ mellan populationer? Som kanske kan förklara det underläge som svarta har i USA? Medan *The Bell Curve* var full med direkta IQ-jämförelser mellan olika ”raser”, så är den forskningen inte presenterad inne i *Human Diversity* utan hänvisad till noterna – och där finns bara ett fåtal studier refererade. Vart har den gamla forskningen tagit vägen?

Många saker har hänt sedan 1994. Dels har studierna som visar heritabiliteten för och konsekvenserna av IQ blivit långt bättre. Dels har all relevant kunskap om genetik och mänskliga populationer kommit efter *The Bell Curve*. Det har blivit dags att särskåda det som Murray kallar ”ras”, som jag har valt att sätta inom citationstecken genom hela artikeln. Vad säger modern biologisk forskning om rasbegreppet och mänskligheten? Biologer använder ras när vi talar om till exempel hundar och katter, så det är inget förbjudet begrepp i sig.

Genetiska studier av mänskligheten har påvisat fascinerande mönster. Européers genetiska släktskap visar en förbluffande matchning med en geografisk karta. Vi är föga förvånande mest genetiskt lika dem vi bor närmast. Det finns också tydliga spår i vårt dna av hur människan har migrerat ut ur Afrika. Något som följer från det är att det finns långt mindre genetisk variation mellan folkgrupper utanför Afrika än det finns mellan folkgrupper i Afrika. De allra största skillnader man kan hitta mellan människor är skillnader mellan olika afrikanska folkgrupper.

Att klumpa ihop människor som "blacks" eller "African Americans" och mena att man då undersöker "en folkgrupp" är därför felaktigt. Samma problem uppstår med den gruppering som i USA kallas "latinos", då det är en grupp som är en blandning av europeiska kolonisationer, amerikansk ursprungsbefolkning och i viss mån afrikanska slavar. I jämförelse med dessa grupper uppvisar européer en obetydlig genetisk variation. Dessutom är det i jämförelse väldigt liten genetisk skillnad mellan européer och asiater, så om man arbetar med grupper som "blacks" och "latinos" har man ingen vetenskaplig anledning att skilja på "whites" och "asians". Att inte kunna prata om "asians" skulle dock få Murray att framstå som ännu mer rasistisk då de är hans alibi – "asians" får genomgående högst IQ av alla grupper han pratar om.

*"Murray försöker leda i bevis att
det skulle gå att tala om
'continental populations', något
han menar är synonymt med 'ras'.
Men då är forskningen plötsligen
hemmasnickrad och ogranskad."*

De gamla rasbegreppen är mest baserade på hur man tyckte människor såg ut, med en uppdelning som "vita", "svarta", "bruna", "gula" och "röda". Den här uppdelningen har inte mycket med människopopulationer som vi idag förstår dem att göra. Det här vet Murray och det är något han diskuterar. Men trots denna vetskap framhärskar han i att använda begreppet "ras", med allt dess historiska bagage. Värre än så, för han växlar ideligen mellan att använda "ras" och att prata om populationer i boken, utan att vara riktigt stringent i hur han uttrycker sig.

Det är också här man tydligast kan se Murrays agenda. Medan han genomgående refererar till etablerad forskning, frångår han denna just i kapitlet där han resonerar om populationer och "ras". Plötsligt presenterar han istället egna studier som inte har blivit sakgranskade av andra forskare. Här försöker han leda i bevis att det skulle gå att tala om "continental populations", något han menar är synonymt med "ras". Men då är forskningen plötsligen hemmasnickrad och ogranskad.

Man kunde rätta Murrays tes om det gick att göra följande logiska slutledning: IQ uppvisar stor heritabilitet (korrekt). IQ har stor förklaringsgrad för hur det går i livet och hur man klarar ett intellektuellt krävande arbete (korrekt). Det finns därför en koppling mellan medfödd IQ och vilken samhällsklass man hamnar i (till viss grad ja, men man ärver onekligen resurser också, inte bara gener). *Alltså* kan man förklara socioekonomiska skillnader mellan vita och svarta med medfödda faktorer. Det sista följer dock inte av det som är korrekt och det kan vara illustrativt att se varför.

Problemet uppstår i heritabilitetsstudierna. Dessa är gjorda på etniskt väldigt homogena grupper, på vita populationer man kallar WEIRD (*Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic*). Detta urval gör man för att hålla ner miljövariationen. Det här är dels något som gör att heritabiliteten blir högre än den annars skulle vara, dels framförallt har man inte inkluderat flera olika populationer i analyserna – just de skillnader Murray vill uttala sig om.

För att förstå problemet måste vi tänka såhär: Vad förklarar den så kallade Flynn-effekten – att IQ ökade markant i många europeiska länder under hela 1900-talet? Genetiken är densamma, så vi vet att det är en miljöeffekt (bättre mat och bättre utbildning är de två sannolikaste förklaringarna). Utifrån detta vet vi att samhällsförhållanden kan ha stor inverkan på IQ – om de är av tillräcklig magnitud. Den sortens skillnader som förklarar Flynneffekten kan mycket väl existera mellan till exempel svarta och vita i USA – populationernas förhållanden skiljer sig onekligen en hel del. Men sådana skillnader är inte undersökta i heritabilitetsstudierna.

Detta skulle man förstås kunna råda bot på med stora systematiska undersökningar av gener och miljö mellan väl avgränsade genetiska populationer av svarta och vita. Men givet slaveriets historia finns ingen sådan genetiskt väl avgränsad svart grupp att göra studien på i USA. Och att försöka få till högkvalitativa rasbiologiska studier på ”renrasiga” svarta och vita är inte riktigt lika populärt idag som det var på 1930-talet. Det gick inte så bra sist vetenskapen intresserade sig för sådana frågor.

Risken finns dock att rasbiologin är på väg tillbaka. Då inte bara genom sådana forskare som Murray utan också inom det akademiska fält som kallas kritiska ras- och vithetsstudier. Där är dock utgångspunkten den sociala, att försöka förstå hur människors idéer om ”ras” har inverkan på samhälle och individ. Inte mycket bättre, men man är i alla fall medveten om att det finns ett problem.

Human Diversity är väldigt försåtligt skriven. Det lyser verkligen igenom hur mycket Murray vill hitta vetenskapliga evidens för att skillnaden mellan svarta och vita i USA beror på medfödda skillnader i IQ och att inga samhällsinterventioner i världen kan råda bot på denna skillnad. Dock håller inte evidensen för sådana slutsatser.

Till slut ger det mig samma sorts upplevelse som den som min doktorandhandledare en gång delade med sig av. Hon var på konferens där en av deltagarna var Philippe Rushton, en notorisk kanadensisk psykolog vars forskning på ras, IQ och våld blivit starkt kritiserad för att vara undermålig och rasistisk – han var länge ordförande för *Pioneer Fund* som finansierade IQ-jämförelser mellan svarta och vita i USA (och då även Murrays forskning). På konferensmiddagen ville av någon anledning ingen sitta bredvid honom, så min handledare förbarmade sig – hon var en vänlig själ, öppen för att Rushton blivit dömd på felaktiga grunder. ”Hur var det då?” undrade jag, när hon berättade om detta. ”Jo”, konstaterade hon lakoniskt, ”han var verkligen rasist.”

Ungefär så.

Patrik Lindenfors

Forskare i biologisk och kulturell evolution vid Institutet för framtidsstudier.